

Baranyay András: *Alvó kép*, 1986. Fotó, színes ceruza, színes kréta, 29,2 × 42 cm. Magyar Nemzeti

Galéria

Kelényi Béla 27

Soha nem láttam még olyan pontos kifejezését az álomnak, mint Baranyay András *Alvó képén*. Pontosan

sabban: soha nem láttam még olyan pontos kifejezését az álmatlanságnak, mint Baranyay András *Alvó képén*. Az 1986-ban készült színezett fényképen semmi más nem látszik, mint egy asztalra boruló ember vállalai és két kezével eltakart arca, fölötte a könyvespolcon sorakozó könyvek gerince és egy ecsetekkel teli tégely. A mocorgó karok és vállak az ing csíkjainak ritmusában hullámzanak a mozdulatlan fej körül, amiből csak a fül, a halánték, az orca és a homlok egy része és a szoba sötétjébe olvadó kusza haj látható valamennyire. Az előtérben a fényben úszó kezek mintha nemcsak elfedni, elrejtteni akarnák az alvó ember arcát, hanem egyúttal próbálnák ki is törölni a képből. Mintha ez az álmában vagy az álmával küszködő ember nem akarna felébredni többé. Vagy éppen kétségbeesetten szeretne valahogy az ébrenlétbe jutni? Nem csak magát, az arcát akarná kitakarni (eltüntetni?), hanem a fénykép nézője számára láthatatlan álmot is? Vagy egyszerűen csak védi a szemhéja alá fészkelte sötétet a keze alatt?

Akkor jutott eszembe ez a kép (és ennek az írásnak az első mondata), amikor az egyik éjszaka hirtelen felébredtem, és nem tudtam visszaaludni többé. Sokáig vergődtem az alvás és az álmatlanság között. Szétcsúszott bennem az álom és az ébrenlét sötétje, és köztük lebegtem, mint az a könyvespolcomon fekvő, egy Mátra melletti külszíni szénbányában kifejtett fekete, töredezett és rétegződött széndarab, amiben egymásba csúsztak a miocén kor növényeinek megkövesedett darabjai. És hiába maradtak szinte teljesen épek, soha nem fognak szabadulni a rétegek iszonyú nyomása alól...

Ez vár rám is, gondoltam. Az eltakart arcú ember álma, szétfejtethetlen lemezekké préselt sötét, a tonnányi súllyal ráneheződő fényben. És csak feküdtem tovább, és tágra nyitott szemmel vártam, hogy újra világos legyen.

KÉP-TEREK/ TÉR-KÉPEK*

Pillantás a kapun át

Francesco Guardi: *Kapunézet*, 1750–1785. Olaj, vászon, 60 × 43 cm. Alte Pinakothek, München

28

Ha a látogató a müncheni Alte Pinakothek egymásba nyíló termeiben járkal, akkor az egyik ajtó melletti kiszögelésben, a kijáratnál egy kisméretű festmény vonzza magához ellenállhatatlanul a tekintetet. A képet a *capriccio* velencei mestere, Francesco Guardi festette, valamikor a 18. század második felében. *Tordurchblick* – mondja találón a német címfelirat, és valóban: egy árnyékba burkolódzó árkád kapuboltozatán keresztül látunk *át* a napfényben fürdő utcarészletre. Egyszerűbben fogalmazva a festmény a sötétből a fénybe vezető „nézet” vagy átjáró éppen. S ha csak az első pillantás érzetét akarjuk megragadni, akkor mondhatjuk azt is, hogy lassú átmenet a sötét, árnyékolt felületektől az egyre fényesebb sávok felé.

Guardi kedvelt fogása volt ez az átlátás; számos olyan képet festett, ahol a kapu vagy boltív sötétjéből nézve a túloldal egyre inkább kivilágosodik. A kapuzat mélyéből (ahová a festő is felállította az állványt) lehet figyelni az átkelőket. Titokzatos emberi figurák imbolyognak az üresen himbálódzó lámpabúra alatt, mintha valami némajáték, egy jól begyakorolt rituálé szereplői lennének. Mindenki egyfelé tart, a kinti út egészen a szikrázó fényben fürdő házfal síkjáig vezet. A ház mögött a tengeren lebegő hajók fehér vitorlája, a horizont egybeolvad a nedves levegőn áttetsző éggel.

Nekem, a nézőnek az jut eszembe erről a képről, hogy ilyen lesz majd, amikor meghalok. Még hallom az árusok előtt csaholó kutyát, a kapuoszlop mögött folyó alkudozást, a vitorlák csattogását a szélben. Látom a mindent betöltő fény színtelen ragyogását a felhőkkel fedett ég kékje mögött. Csak éppen azt nem tudhatom, hogy közelebb jutok-e vagy távolodom ettől a fénytől. Vissza, egyre hátrább, a kapu sötét mélye felé, ahol a kép nézője most is áll. Ott nincs más, mint ez a pillanat; időzés a kilépés előtt. Vagy inkább csak: búcsú.

Anish Kapoor: *Sötét testvér*, 2005. Madre Museo d'Arte Contemporanea Donnaregina, Nápoly

Amikor először láttam Malevics *Fekete négyzetét* (már nem emlékszem-hogy hol, és melyik kiállításon), akkor nem maga a négyzet sötét, az ábrázolás lehetőségét is elfedő egyértelműsége döbbsentett meg, hanem a festmény megrepedezett felülete, amelyen keresztül átszivárgott az alapozás fehérsége. Ez végtelenül esendővé tette a képet. Inkább volt a gondosan tartósított múlt, amin keresztül kitüremkedik a kérlelhetetlen jelen, mint egy jövőbe mutató radikális gondolat megtestesítése.

Nápolyban, a Museo Madre folyosóján gyanútlanul sétálva, egy padlóra festett fekete négyzet láttán önkéntelenül Malevics műve jutott eszembe, és már indultam is tovább. Azután szinte földbe gyökeredzett a lábam. Az elkülönített teremben padlón fekvő négyzetnek ugyanis nem volt felülete. Vagyis nem volt sík, de nem volt tér sem, vagy még inkább: sima, laposnak álcázott mivolta inkább megnyitott valamilyen mélységet, mintsem elfedett. De Kapoor híres, fényt elnyelő festékek készített munkáinak nápolyi változata, a *Dark Brother* ennél nehezebben érzékelhetőnek bizonyult. Azon kezdtem töprengeni, hogy amit látok, vajon csak a szürkésbarna padlóra festett fekete folt vagy beláthatatlanul terjengő mélység? Lassan és csak nehezen értettem meg, hogy ez a padlón lebegő sötét valójában a múzeum padlójába süllyesztett üreg; hogy ez az üreg talán olyan valamit jelenít meg, aminek nincsen anyaga, egyúttal pedig olyan anyag, aminek kérdéses, hogy térbeli kiterjedése van; és hogy ez a feltehetően nem túl mélyre süllyesztett tér leginkább a bennem levő határtalanul mély és sötét ismeretlent nyitja meg. A *Sötét testvér* olyan „fekete lyuk”, amelyhez megmagyarázhatatlanul vonzódunk, de ez a vonzalom legnagyobb biztonságunk elvesztéséhez vezet: kételkedünk abban, amit látunk.

Jóval később gondoltam csak arra, hogy milyen lehet ez a szoba, amikor a múzeumban a látogatási idő véget ér, és a fényeket kioltják. Világít-e a sötétben ez a sötét? Nekem, aki valahonnan a világ még fénnel elárasztott feléről emlékszem vissza rá, nem csak testvér, hanem ikerpár is egyben.